

KÁRBIN ÁKOS

AZ OSZTRÁK PÉNZÜGYMINISZTEREK SZEREPE A MONARCHIA 1892. ÉVI VALUTAREFORMJÁBAN.

JULIAN DUNAJEWSKI VS. EMIL STEINBACH

Az Osztrák–Magyar Monarchia valutareformja hosszas folyamat eredménye volt, amely során a birodalom az elavult ezüst, illetve papírpénzrendszert váltotta fel a stabilitást jelentő aranyra.¹ A pénzügyi megújulásra egyrészt azért volt szükség, mert a nyugat-európai országok már sorra áttértek az aranyalapra, ugyanis a fölöslegessé vált ezüst előtötte a pénzalapként még ezüstöt használó országok piacát, ezzel pénzromlást okozva, másrészt a Monarchia számára gazdasági biztonságot nyújtott a kiszámítható pénzrendszer. Dolgozatunkban nem a valutaszabályozás végrehajtását kívánjuk bemutatni, hanem ahhoz kapcsolódó személyek, hivatali pozíciók viszonyulását a valutaszabályozás megvalósításához. Írásunkban Julian Dunajewski és Emil Steinbach pénzügyminiszterek pozíciójuknál fogva betöltött szerepükre fókuszálunk.

Vajon milyen szerepe lehet egy miniszternek az általa kivitelezett reform sikerében? Mennyire kell elhivatottnak lennie célja, valamint feladata iránt? Helyes-e az, ha nem hazája, hanem valamilyen azon kívül álló érdek vezérli célja elérésében? Az Osztrák–Magyar Monarchia tekintetében nem volt könnyű a pénzügyminiszterek helyzete, mivel egy egész birodalmat érintő kérdés tekintetében – mint példának okáért a nemzeti valuta kapcsán – együtt kellett működniük az osztrákoknak és magyaroknak. A kérdés megoldásában elviekben nem vezérelhették önös, személyes érdekek, hazai, vagy akár külföldi tulajdonú bankok spekulációs érdekei. Mennyire meghatározó egy személy szerepe a reformban? Ennek a kérdésnek a vizsgálatára az ad okot, hogy a Taaffe-kabinet pénzügyminisztere személyes meggyőződésből nem támogatta a reform keresztülvitelét.

¹ Erről bővebben lásd: KÁRBIN Ákos: *Wekerle Sándor és az Osztrák–Magyar Monarchia valutareformjának kezdeti lépései 1889–1893. Döntéshozatal és megvalósítás.* Doktori disszertáció. Budapest, ELTE BTK, 2014. – MOLNÁR Péter: *A korona pénzrendszer bevezetése, megszilárdulása és bukása, különös tekintettel Magyarországra (1892–1925).* Budapest, Svájci Egyesület K.ft., 2011. – KÖVÉR György: *Az Osztrák–Magyar Bank, 1878–1914.* In: *A Magyar Nemzeti Bank története I. Az Osztrák Nemzeti Banktól a Magyar Nemzeti Bankig 1816–1924.* Szerk.: BÁCSKAI Tamás. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1993. 259–342.

Az osztrák és magyar pénzügyminisztérium vezető munkatársai (miniszter, államtitkár, osztályfőnök és miniszteri tanácsos) a valutaszabályozás kezdetén nem tudták, hogy a valutareform mit jelentsen.² Jelentse-e a készfizetések megkezdését? Jelentse-e az ezüstvaluta korábbi pozíciójának visszaállítását, tehát rehabilitációját? Vagy jelentse azt, hogy új úton induljanak el – melynek alapján értelmet nyer a valutaszabályozás kifejezés –, vagyis az aranyérc meghonosítását a pénzrendszerben? Amennyiben pénzünk alapjául az aranyat választják, akkor mit kezdjenek az óriási mennyiségű olcsó ezüstkészlettel? Egy vagy több menetben hajtsák-e végre az aranyalapú pénzrendszerre való áttérést? Hogyan áll majd mindehhez a jegybank? A reform megindításakor ezek a kérdések foglalkoztatták leginkább az események résztvevőit.

Munkánkban arra a kérdésre keressük a választ, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia valutaszabályozását megelőző időszakban az osztrák pénzügyminiszterek mennyire határozták meg a reform eredményességét, kvázi sikerességét. Milyen személyiségre volt szüksége az osztrák kormánynak, vagy éppen az uralkodónak bizonyos feladatok teljesítésére? Meghatározó lehet-e a cél elérésében az az elvárás, amelyet a kormány támaszt a pénzügyminiszterével szemben?

JULIAN DUNAJEWSKI, A TAAFFE-ÉRA PÉNZÜGYMINISZTERE

Eduard von Taaffe kormányának 1879. augusztusi megalakulásakor nagykoalíció jött létre a cseh–lengyel–német feudális konzervatívok és a német liberálisok között, amely egészen 1893 novemberéig fennállt.³ Mivel a kabinet pártok felett állt, az alkotmány értelmében minden olyan elemet programjára tűzhetett, amely a korona érdekeit szolgálta.⁴ A konzervatív katolikus Taaffe rendkívül taktikus politikus volt, aki az engedményein keresztül ragaszkodott a kialakított pozíciójához.⁵ Döntéseiben jellemzően körültekintő módon járt el.

² A valutaszabályozás folyamata a Monarchiában 1892-ben vette kezdetét, és 1914-ig tartott, azonban befejezettek nem lehet tekinteni. A Monarchia más európai országokhoz hasonlóan 1892-ben valutája alapjául az értéktelen ezüstérc helyett az aranyat tette meg. A forintot 1900. január 1-jén váltotta fel a korona, 1 forint = 2 korona arányban.

³ JENKS, William A.: *Austria under the Iron Ring 1879–1893*. Charlottesville, The University Press of Virginia, 1965. 52–53.

⁴ ZELLENBERG, Ulrich E.: Ein Konservativer über den Parteien – der „Kaiserminister“ Eduard Graf Taaffe. In: ZELLENBERG, Ulrich E. (Hrsg.): *Konservative Profile. Ideen und Praxis in der Politik zwischen FM Radetzky, Karl Kraus und Alois Mock*. Graz–Stuttgart, Leopold Stocker, 2003, 235.

⁵ ZÖLLNER, Erich: *Ausztria története*. Budapest, Osiris–2000, 1998. 323.

Taaffe miniszterelnöksége alatt 1880 és 1891 között (egyébként a leghosszabb ideig) Julian Dunajewski töltötte be a pénzügyi tárcát. Dunajewski lengyel származású volt, így Bécsben ő vezette az úgynevezett „Polenclubbot”, emiatt gyakran konfliktusba keveredett képviselőtársaival a parlamentben.⁶

Dunajewski 1821. július 4-én született Nowy Sącz városában, édesapja Simon Dunajewski, édesanyja Antonia de Blazowska.⁷ Ezen a galíciai településen töltötte gyermek- és fiatalkorát. A gimnáziumot, amely akkor hat osztályból állt, 1831 és 1836 között szülővárosában végezte, 1835-től ösztöndíjasként. Filozófiai tanulmányait, ami a két legmagasabb osztályt jelentette, „császári és királyi” ösztöndíjasként Lembergben folytatta tovább, így a gimnázium utolsó két évét már ott fejezte be.⁸ Az érettségi után az 1839/1840. tanév őszi félévében beiratkozott a Bécsi Egyetem jogi karára.⁹ Ekkor még csak tizenkilenc éves volt. Itt minden valószínűség szerint egy félévet hallgatott. Visszatért Lembergbe és az ottani egyetemen folytatott tanulmányokat 1840 és 1842 között. 1842 és 1847 szeptembere között dr. Clemens Raczyński országos ügyész mellett dolgozott, ahol kitűnő bizonyítványt szerzett. 1846-tól már Krakóba járt és 1847-től végleg áttelepült, majd a Jagelló Egyetemen 1850. augusztus 2-án doktori tanulmányokba kezdett.¹⁰ 1852. április 14-én és 15-én letette vizsgáit, azután az egyetemen kívánt érvényesülni. Ez azonban házassága – amelyet a „politikailag veszélyes Estreicher család” Mária nevű lányával kötött – miatt nehézségekbe ütközött, zaklatásnak volt kitéve az egyetemen.¹¹ Családi háttere és állhatatossága miatt nemhogy professzor, hanem még tanársegéd sem lehetett.

Ezért a Pozsonyi Jogakadémiára került, itt dolgozott 1855-től 1860-ig. 1860-ban a Lembergi Egyetemre helyezték át, azonban itt csak rövid ideig maradt, ugyanis 1861. október 18-án kinevezték a Jagelló Egyetem tanárává. Figyelme a politika felé fordult, 1870-től a tartományi gyűlés képviselője lett. 1873. november 5-től az osztrák

⁶ TEFNER Zoltán: A lengyel klub helye az osztrák–magyar politikában és a műrztégi reformprogram. In: ERDŐDY Gábor–PÓK Attila (szerk.): *Nemzeteken innen és túl. Tanulmányok Diószegi István 70. születésnapjára*. Budapest, Korona, 2000. 197.

⁷ SCHENK, Josef: *Dr. Julian Ritter von Dunajewski. Ein österreichischer Finanzminister 1821–1907*. Wien–Leipzig, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1934. 10. (a továbbiakban SCHENK, 1934.)

⁸ SCHENK, 1934. 13.

⁹ Archiv der Universität Wien, Katalog vom Studienjahre 1839 über die Hörer des II-ten Jahrganges der juristische Fakultät Studien an der Wiener k. k. Universität. Für die 1te Jahreshälfte. (a továbbiakban UAW)

¹⁰ SCHENK, 1934. 13.

¹¹ SCHENK, 1934. 17. Agenor Gołuchowski, mint Galícia helytartója nem kívánta Dunajewskit a pozíciójában megtartani, azonban Leo von Thun miniszter további megfigyelését javasolta, végül azt vetették a szemére, hogy mivel kormányellenes család tagjával kötött házasságot, politikailag megbízhatatlan.

képviselőház tagjává választották.¹² Több éves képviselői tevékenysége után, Emil von Chertek és Adolf Kriegs-Au bárók után 1880. június 26-án az uralkodó kinevezte pénzügyminiszterré.¹³

Taaffe nagyon óvatos volt jelölése kapcsán, ugyanis Dunajewski volt az első galíciai képviselő, akit pénzügyminiszterként elnyerte Ferenc József bizalmát.¹⁴ Dunajewski aztán olyan személyeknek taposott utat, mint Leon von Biliński, vagy Eugen Böhm von Bawerk. A parlamentben a föderalista gondolatot képviselte és a német nemzetiek ellenzője volt. Mint pénzügyminiszter a nevéhez fűződik a zilált pénzügyek rendezése, az osztrák államháztartás egyensúlyának helyreállítása. Adóreformot hajtott végre – Magyarországhoz hasonlatosan –, a közvetett adók reformját.

Osztrák részről 1886-ban és 1887-ben ő vezette a gazdasági kiegyezési tárgyalásokat. Az egyeztetések kezdete még Szapáry Gyula magyar pénzügyminiszteri hivatali idejéhez kötődött, és az adótételek körüli vita miatt elhúzódott. Tisza Kálmánt megbízták, hogy hívja meg Taaffe osztrák miniszterelnököt és Dunajewski pénzügyminisztert Budapestre.¹⁵ Úgy gondolták, hogy a látogatás felgyorsítaná a nehezen haladó tárgyalásokat. Az uralkodó beleegyezett, hogy a következő minisztertanácson ő elnököljön és az osztrák kormány tagjai is elfogadták a meghívást. A minisztertanácsot 1887. március 8-án tartották és a már említetteken kívül Tisza és Széchényi Pál földművelés-, ipar-, és kereskedelemügyi miniszter is részt vettek rajta.¹⁶ A minisztertanács végén az uralkodónak köszönhetően kompromisszumos megoldásban egyeztek meg.¹⁷ A kereskedelmi szerződést csak 1887 októberében írták alá.

Dunajewski az államháztartásra helyezte a legnagyobb hangsúlyt és az adóügyekre koncentrált. A valutareform és a pénzügyek már kevésbé domináltak nála. Így a valutaszabályozás előkészítése során nem mutatott különösebb aktivitást, azonban kivitelezésénél az 1887. évi gazdasági kiegyezés pontjait szigorúan betartatta. Erre enged következtetni Eduard Sueß visszaemlékezése is: „Dunajewski nem

¹² SCHENK, 1934. 33.

¹³ MAUHART, Beppo (Hg.) *Das Winterpalais des Prinzen Eugen. Von der Residenz des Feldherrn zum Finanzministerium der Republik.* Wien–München–Zürich–Innsbruck, Fritz Molden, 1979. 98.

¹⁴ CZEDIK, Alois von: *Zur Geschichte der k. k. österreichischen Ministerien 1861–1916. Nach den Erinnerungen von Alois von Czedik.* I. Band. Der Zeitabschnitt 1861–1893. Wien–Leipzig, Verlagsbuchhandlung Karl Prochaska, 1917. 356.

¹⁵ KOZÁRI Monika: *Tisza Kálmán és kormányzati rendszere.* Budapest, Napvilág, 2003. 468. (a továbbiakban KOZÁRI 2003.)

¹⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL, OL), K 27, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1887. március 8.

¹⁷ KOZÁRI, 2003. 470.

akart tudomást venni a valuta átalakításáról”.¹⁸ A rendezetlenül hagyott valuta számos pénzügyi és tőzsdei spekulációnak adott táptalajt. Ezeket a folyamatokat nem tárgyaljuk.

Dunajewski a reform kidolgozásának kezdeti időszakában jóval több mozgásteret látott a bankok és a tőzsde számára a szabályozatlan keretek között, mint a szabályozott környezet nyújtott volna. Anton von Monts¹⁹ gróf a bécsi német nagykövetség első titkára magánlevelében, amelyet 1888 novemberének végén írt Friedrich von Holsteinhez, lejegyezte, hogy Dunajewskit minden más jobban érdekel, mint az osztrák pénzügyek szanalása.²⁰ Ellentmondást nem tűrő személyiség és nincs tekintettel a gazdasági szükségállapotra. Dunajewski sokkal több időt szentelt az osztrák belpolitikai eseményeknek, mint a szaktárcájának – zárta gondolatait Monts. Minisztériumában remek hivatalnokai voltak, akik szinte minden esetben a keze alá dolgoztak és megfelelő módon előkészítették számára az ügyeket, leveleket stb. Ilyen munkatárs volt Anton von Niebauer osztálytanácsos is.

ANTON VON NIEBAUER LEVELE TISZA KÁLMÁNHOZ 1889. FEBRUÁR 26-ÁN

Az 1880-as évek második felében a Monarchiában tervbe vették a valuta helyreállítását, rendezését, vagyis németül a „Herstellung der Valuta” hosszás műveletét. A reformmal kapcsolatos levelezés és előkészítés titkos volt.

Siegfried Pressburger nagyszabású monográfiájában a *Das Österreichische Noteninstitut* című munkájában olvashattunk első alkalommal arról, hogy Wekerle Sándor 1889. december 24-én kelt, Dunajewskihez címzett levelével mindez kezdetét

¹⁸ SUESS, Eduard: *Erinnerungen*. Leipzig, S. Hirzel, 1916. 408.

¹⁹ Anton Graf von Monts (1852–1930) Magyarországgal kapcsolatban már sok tapasztalatot szerzett, ugyanis több évig a bécsi nagykövetségen teljesített külügyi szolgálatot (1886–1890) mint első titkár. II. Vilmos császár 1890. október 29-én nevezte ki Montst a budapesti főkonzulátus élére. Hivatalát 1890. november 11-én foglalta el és 1894. június 1-jéig töltötte be. *Biographisches Handbuch des deutschen Auswärtigen Dienstes 1871–1945*. Band III. L–R. Hrsg. Auswärtigen Amt–Historischer Dienst, von KEIPERT, Maria–GRUPP, Peter. Bearb. von KEIPER, Gerhard–KRÖGER, Martin. Paderborn–München–Wien–Zürich, Ferdinand Schöningh, 2008. 287–288. (a továbbiakban *Biographisches Handbuch* 2008.) – A német diplomácia jelentéseiről a Monarchia valutareformjával összefüggésben bővebben: KÁRBIN ÁKOS: A Német Birodalom diplomatáinak jelentései az Osztrák–Magyar Monarchia valutareformjával kapcsolatban 1889–1893. *Múltunk*, 2017/2. 162–202.

²⁰ Anton von Monts Friedrich von Holsteinnek. Wien, den 26. November 1888. In: *Die geheimen Papiere Friedrich von Holsteins*. Band III. Briefwechsel. Hrsg. RICH, Norman–FISHER, M. H. Göttingen, 1961. 270–271.

vette.²¹ Valójában azonban már jóval korábban, 1889 februárjában megindult az egyeztetés a reform előkészületeiről. Ekkor Wekerle Sándor még államtitkárként szolgált a magyar pénzügyminisztériumban. Az 1887. évi gazdasági kiegyezés XII., a vám- és kereskedelmi szövetséget meghosszabbító artikulusa kimondta, hogy a készfizetés helyreállításához és a pénzrendszer ezüstről aranyra váltásához bizottságo(ka)t állítanak föl. A szerződést 1887. október 2-án írta alá Taaffe, Dunajewski és Tisza. Ebbe belefoglalták, hogy a kérdés rendezésére bizottságo(ka)t kell alakítani, amely(ek)ben kedvező pénzügyi helyzet beálltakor a készfizetés helyreállításáról megállapodnak. Többek között ennek az igénynek adott hangot Dunajewski Tisza Kálmán miniszterelnöknek és a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszternek címzett levelében 1889. február 26-án.²²

A Monarchia valutáját érintő pénzügyi műveletek részletei – titkosak lévén – a nagyközönség előtt rejtve maradtak. A beavatkozást megelőző nyilvánosság kockáztatta volna annak sikerességét. Egy alkalommal maga Dunajewski intette óvatosságra a magyarokat 1890 szeptemberében, mivel a jegybank ezüstállományának külföldi piacon történő cseréje ezt igényelte, egyébként a valutaszabályozás művelete is diszkréciót követelt. Így érthető az osztrák pénzügyminiszter elővigyázatossága és a sajtónyilvánosság kerülése. „Minthogy a miniszter [Dunajewski] beszéd közben az újságírók kíváncsiságából származható bajokra is utalt, előadtam [Láng Lajos államtitkár], hogy én mellesleg a fogyasztási adó terheit tanulmányoznám, ami mind szemmel láthatólag és feltűnőbb igen alkalmas a leselkedők félrevezetésére.”²³ A valutaszabályozás kérdése a kiegyezés óta húzódogta a Monarchiában. A szakpolitikusok körében a pénzügyek stabilizációját illetően nem volt konszenzus, a banki szféra bizonyos prominensei egyenesen ellenezték, azonban a lakosság körében népszerű volt a valuta helyreállításának gondolata, ugyanis anyagi stabilitást reméltek tőle.

Az 1887. évi vám- és kereskedelmi szerződés kimondta, hogy amint a kedvező nemzetközi helyzet lehetővé teszi, összehívják a bizottságokat a valuta helyreállításával kapcsolatosan. Dunajewski levelét a szövege alapján úgy értelmeztük, hogy az osztrákok már a kezdetektől, vagyis 1889 februárjától, egyértelműen egy közös

²¹ PRESSBURGER, Siegfried: *Das Österreichische Noteninstitut 1816–1966*. Zweiter Teil. Zweiter Band. Die Österreichisch-Ungarische Bank. Im Auftrage der Oesterreichischen Nationalbank. Wien, Hrsg: von der Oesterreichischen Nationalbank, 1972. 554.

²² Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, k. k. Finanzministerium, Präsidium (a továbbiakban ÖStA, FHKA, FM, Präs.) ZL 870/1889. Julian von Dunajewski [Anton von Niebauer aláírásával] Tisza Kálmánnak. Wien, am 26. Februar 1889. [píszkozat az előadói ívben] (streng vertraulich). A levelet minden valószínűséggel 1889. február 25-én postázták Budapestre.

²³ MNL, OL, K 255, 328. csomó 6. tétel. 2223/P.M. Láng Lajos Wekerle Sándorhoz. Bécs, 1890. szeptember 15.

tanácskozásról írtak. Az osztrák minisztérium Európában megfelelőnek találta a nemzetközi helyzetet arra, hogy a „Monarchia akut” problémájáról, nevezetesen a pénzügyi elszigeteltségről és a készfizetés beindításáról a magyar féllel egyeztessen. A Monarchiában ekkor nyugalmi periódus volt, sőt Niebauer szerint gazdasági ereje is növekedett. Az arany ársíójának csökkenése javította a Monarchia nemzetközi fizetési mérlegét. Niebauer javasolta, hogy előzetes tanácskozást kell tartani, amely hamarosan összeülhet, de csakis a vám- és kereskedelmi szerződés XII. cikkelye szerint. A valutakérdés már 1879 – vagyis az ezüstveretés magánszemélyek számára való felfüggesztése – óta tárgyat képezte a két minisztérium közötti levelezésnek, tárgyalásnak. Niebauer javasolta, hogy az erről szóló iratokat rendezzék össze, valamint ellenőrizzék a feltételeket és a terveket, majd ennek alapján fogalmazzák meg az ankét alapját jelentő kérdéseket. Erre a tanácskozásra csak tapasztalt, hozzáértő és megbízható személyeket lehet meghívni, valamint az Osztrák–Magyar Bank megbízottait. A két minisztérium közötti előkészítő tárgyalások vezetésére az osztrák miniszter Anton von Niebauer osztályfőnököt jelölte ki.²⁴ Annak írásos nyoma nem maradt, hogy Tisza rendelkezett volna az osztrákokkal tárgyaló személyről. Wekerle áprilisi miniszteri kinevezése után az új államtitkárt, Láng Lajost bízta meg az előzetes egyeztetések vezetésével.

DUNAJEWSKI ELFOGULTSÁGA

Az osztrák képviselőházban a pénzügyminisztérium költségvetésének tárgyalásakor, 1889 áprilisának elején beszédek sora foglalkozott a ciszlajtáni pénzügypolitika hiányosságaival. Heinrich VII. Prinz Reuss²⁵ bécsi német nagykövet is rossz véleménnyel volt Dunajewski egyoldalú fiskális politikájáról, ami szerinte a kisemberek kizsákmányolását, az adók igazságtalan megosztását és a túltermelést támogatta, és Bécs gazdasági visszaeséséhez vezetett.²⁶ Sőt úgy vélte, hogy Dunajewski a parlamenti vitában sem tud érvelni, csak további megvonásokat irányoz elő. A parlamenti ellenzék soraiban a legkritikusabb hangot Eduard Herbst képviselő ütötte meg,

²⁴ ÖStA, FHKA, FM, Präs. Zl 870/1889. Julian von Dunajewski [Anton von Niebauer aláírásával] Tisza Kálmánnak. Wien, am 26. Februar 1889. [tervezetként az előadóiívben]

²⁵ *Biographisches Handbuch* 2008. 631–632. Reuss tevékenységéről bővebben: STONE, James–BAUMGART, Winfried (Hrsg.): *Heinrich VII. Prinz Reuß. Botschafter unter Bismarck und Caprivi. Briefwechsel 1871–1894*. Paderborn, Ferdinand Schöningh, 2015. 23–47.

²⁶ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (a továbbiakban PAAA), R 8561. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No. 147. Heinrich VII. Prinz Reuss Otto von Bismarcknak. Wien, den 7. April 1889.

aki a bécsi városfal – amelyben a gazdasági fejlődés gátját látta – további szakaszainak elbontását kérte. Ugyanakkor Herbst vezetésével többség alakult ki a képviselőházban, melynek tagjai voltak az alkotmányhüeken kívül az ifjúcsehek, a klerikálisok és az antiszemiták is, akik Dunajewskitől a pénzügyi helyzet javítását várták. Az ellenzék a pénzügyek rendezésére tett javaslatok közepette Anton von Niebauer spontán kijelentést tett a képviselőházban a valuta rendezésével kapcsolatban. Az osztályfőnök a képviselők tudtára adta, hogy a valutaszabályozás ötletével már 1889. február 25-én kelt hivatalos levelükkel megkeresték a magyar kormányt.²⁷ Ebben az átiratban a magyar fél álláspontját kérték az üggyel összefüggésben, azonban ez idáig nem érkezett válasz.

Reuss ekkor magánvéleményét közölte Bismarck kancellárral, mely szerint a Monarchia kedvező gazdasági helyzetének, megtakarításainak és a külföldi tőkebefektetéseknek köszönhetően kevés áldozat árán hajthatja végre a beavatkozást. Ugyanakkor kijelentette, hogy kétségei vannak afelől, hogy Dunajewski valóban komolyan akarja-e a reformot. Előadta, hogy „a papírvalutának itt és odaát is sok barátja van”, így a nagybirtokosok és a nagyipar képviselői mindent megtesznek majd, hogy a pénzügyek stabilizációját megakadályozzák.

Wekerle Sándor 1889. április 9-i pénzügyminiszteri kinevezését követően nem sokkal Reuss jelentést küldött Berlinbe a valutakérdéssel kapcsolatban.²⁸ A nagykövet körképet festett az Osztrák–Magyar Monarchia pénzügyeit illetően, valamint tudósított Ausztria–Magyarország gazdasági, kereskedelmi helyzetéről. Kimerítően ismertette az osztrák értékű forint vásárlóértékének csökkenését. Köztudomású tény volt, hogy a papírpénz többet ért az ezüstforint belértékénél, vagyis az ezüstforint ezüsttartalmának az értékénél. Reuss kritikát fogalmazott meg az osztrák kabinettel szemben, ugyanis nézetei szerint egy erős magyar kormány előnyöket tudott kiharcolni magának Ausztriával szemben.

A Taaffe-kabinet minden gazdasági kérdésben, amely Magyarországot is érintette, kénytelen volt annak javára visszalépni, ennek következtében a császárváros előnytelen helyzetbe került. Reuss úgy gondolta, hogy a valutaszabályozás új impulzust adhat az osztrák iparnak. Megállapítása szerint úgy Ausztriában, mint Magyarországon sok ellenzője akadt a valuta helyreállításának. Tudatában volt, hogy a nagybirtok és a nagyipar termékeit külföldön aranydevizában értékesítették, míg belföldön a béreket és az adót olcsó ezüstforintban fizették meg. Ezért ezen körök nem voltak érdekeltek az aranystandard bevezetésében.

²⁷ Az előadói vébe piszkozatként 1889. február 26. van feltüntetve.

²⁸ PAAA, R 8561. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No. 167. Heinrich VII. Prinz Reuss Otto von Bismarcknak. Wien, den 29. April 1889.

Ugyanekkor Magyarországon egyes rétegeket már megnyertek a valutaszabályozásnak, a pénzügyminisztériumból Wekerle Sándort, a bankszektorból pedig Kornfeld Zsigmondot. Dunajewski, aki ugyan ellenségesen viselkedett Wekerlével és nem támogatta a reformot, a körülmények nyomása alá került, ugyanis találkozókat és előtanulmányokat szervezett a valutaszabályozással kapcsolatban. Erre az 1887. évi vám- és kereskedelmi szerződés kötelezte.

A későbbi pénzügyminiszter, Ernst von Plener visszaemlékezéseiben Reuss szavait támasztja alá, vagyis Dunajewski szerinte is elhibázott adópolitikát folytatott, és a valutarendezésben semmilyen önálló gondolata nem volt. Ellentétben Wekerlével, aki hosszú ideje komoly aktivitást fejtett ki a kérdésben, és akivel reformtervei miatt Dunajewski hidegen és már-már elutasítóan viselkedett.²⁹ Reuss jelentésében utalt az Osztrák–Magyar Bank adósságára is, amely teher megosztásáról és beváltásáról még nem született megállapodás.³⁰ A magyar államháztartás egyensúlyának helyre kellett állnia, amihez nagyban hozzájárult az 1888. évi konverzió. Reuss nagykövet Tisza Kálmán személyén keresztül biztosítottak vélte a valutaszabályozás tervének támogatását.

MONTS MEMORANDUMA A VALUTAKÉRDÉSRŐL

Reuss bécsi nagykövet 1889 novemberében újabb jelentést készített Bismarck kancellár számára. Úgy gondolta, hogy külön memorandumot állíttat össze Anton von Monts gróffal, a bécsi nagykövetség első titkárával, amelyben Monts bővebben kifejtheti az Ausztria–Magyarországon a valutakérdést illető tapasztalatait.³¹ Reuss szerint Szógyény-Marich László külügyminisztériumi osztályfőnöknek nem volt tudomása arról, hogy ebben a nagyfontosságú kérdésben – amit egyébként még a magyarok is meg kívántak oldani – a közeljövőben megoldás születne.

Monts 19 oldalas dokumentumot vetett papírra a valutáról.³² Mindkét ország-részben sokat foglalkozott a sajtó ezzel a kérdéssel. Ausztriában az alkotmányhoz hű

²⁹ PLENER, Ernst Freiherr von: *Erinnerungen. Parlamentarische Tätigkeit 1873–1891. Zweiter Band.* Stuttgart–Leipzig, Deutsche Verlags-Anstalt, 1921. 448. (a továbbiakban PLENER, 1921.)

³⁰ A 80 milliós bankadósságot az Osztrák Császárság háborúinak finanszírozása kapcsán gyűjtötte össze az osztrák állam, így 1866-ban a bank adósságát 80 millió forintban határozták meg, amely szerint az állam tartozott a banknak. Az 1892. évi valutarendezéssel ezt az állam teljes mértékben átvállalta, amelyet a paritás alapján kellett kiegyenlíteni, azonban ez a Monarchia felbomlásáig nem sikerült.

³¹ PAAA, R 8561. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No. 363. Heinrich VII. Prinz Reuss Otto von Bismarcknak. Wien, den 9. November 1889.

³² PAAA, R 8561. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. Memorandum von Anton von Monts. Wien im November 1889.

baloldal hazafias módon, már évek hosszú sora óta szorgalmazta az osztrák valutaviszonyok megváltoztatását. Magyar oldalon megvalósították az oly nehezen kialakított államháztartási egyensúlyt, amit a pénzegységet érintő kérdés nem billenthet ki. Monts beszámolójában Wekerle 1889. októberi parlamenti beszédéről is szólt, amelyben a valutakérdés megoldását fejtegette. Nem sokkal azután Niebauer osztályfőnök az osztrák képviselőházban általánosságban vázolta a pénzügyi helyzetet. A két pénzügyminisztérium rivalizált egymással, hogy kit illet az elsőbbség joga. Monts is nyugodtnak és alkalmasnak ítélte az európai pénzpiacot arra, hogy a Monarchia áttérjen az aranyvalutára. Az érvényben lévő törvényes valutát mint krónikus betegséget jellemezte. A valutaszabályozás legnagyobb ellenzői Bécsben csakúgy, mint Budapesten, a bankárok voltak. Ezt a Dunajewskihez közel álló nagybanki körök újra és újra kifejezésre juttatták. Mint ismeretes az üzleti forgalmat a bécsi tőzsdén a deviza, a kötvények és a részvények képezték. Monts a következő találó megjegyzést tette: „Ez a nyereséges valutajáték és nagyszámú állami önkormányzati és ipari kötvény kihelyezése és átvétele a Rothschildoknak és társaiknak olyannyira biztos bevételi forrás, hogy minden erejükkel ellenszegülnek a valuta újrendezésnek”.³³

A nagy terv megvalósításához hiányoztak az állam szövetségesei – folytatta –, és általánosságban elmondható, hogy a kormányok a drága aranyat olcsó forintért kívánták beszerezni. Monts sokatmondóan megjegyezte: a két országrész államháztartása még nem annyira stabil, hogy a valutaszabályozást elbírja. Szakemberek véleménye alapján az aranyvaluta bevezetésének az ára 250 millió, kedvezőtlen helyzet esetén akár 400 millió forintba is kerülhet; szerinte a valós adat valahol a két szám között keresendő. A reform előnyei kiszámíthatatlanok, de a Monarchia kereskedelmi és ipari szektora sokat vár ettől a beavatkozástól. A valuta állapota olyannyira súlyos, hogy Ausztriát háború esetén pénzügyi káoszba taszítaná. Kálnoky közös külügyminiszter nem volt tekintettel a pénzügyekre, Dunajewski a valutaszabályozást ellenezte, azt csak Tisza miniszterelnök és Wekerle szakminiszter támogatták. Nagy kérdés, hogy a magyar szereplőknek lesz-e elég ereje és kitartása, hogy a közös érdekű ügynek számító valutarendezést keresztülvigyék – fejezte be memorandumát Monts.

A németek továbbra is nagy izgalommal tekintettek a Monarchia valutaszabályozására. Monts a *Pester Lloyd* 1889. november 26-ai számára hivatkozva jelentette Bismarcknak, hogy a Monarchia a tiszta aranyvalutát kívánja bevezetni és valutája alapjául a márkát akarja megtenni.³⁴ Akkor a 800 milliós márka valutaszükséglet negyedét tudta Magyarország viselni.

³³ U. a.

³⁴ PAAA, R 8561. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No. 382. Anton von Monts Otto von Bismarcknak. Wien, den 27. November 1889.

Dunajewski 1889. december 3-án mondta el expozéját a birodalmi tanácsban az 1890. évi költségvetéssel kapcsolatban. Az előterjesztésben szereplő összeget ki kellett egészíteni, ami 546,5 millió forintot jelentett. Monts jelentésében érdekes megjegyzést tett Dunajewskiről, aki a beszédében egy szót sem szolt a valutaszabályozásról, ami évek óta húzódó szükséglete a Monarchiának. „A valutaszabályozásról Dunajewski úr egy szót sem ejtett. Ahogy már korábban innen [Bécsből] gyakorta hangsúlyoztuk, a pénzügyek jelenlegi vezetőjének szemléletét és kapcsolatait nézve alig remélhetjük, hogy a Monarchia érmeügyének már régóta szükséges rendezése megindul.”³⁵

1890 áprilisában Monts újabb jelentést küldött Leo von Caprivi frissen kinevezett kancellárnak a reformról.³⁶ Beszámolójában megemlítette, hogy Niebauer az osztrák képviselőházban 1890. április 6-án beszélt a valutakérdésről, amit Monts összefüggésbe hozott Wekerle előző évi októberi szavaival a magyar képviselőházban. Utalt saját, 1889. novemberi memorandumára is, valamint megjegyezte, hogy Dunajewski továbbra sem támogatja a valutaszabályozást, sőt semmilyen ígéretet nem tett a reformmal kapcsolatban.

AZ ARANYSTANDARD IGÉNYE

Időközben 1889. december 11-én a bécsi Kereskedelmi- és Iparkamara tanácskozást tartott a valutakérdésről.³⁷ Ott megállapodtak, hogy annak szabályozása jótékony befolyást gyakorolna a kereskedelemre és az iparra.³⁸ A kamara a reform végrehajtását és az anyagi áldozat költségeinek a viselését indítványozta az államnak, mivel a valutareform csak a tiszta aranyra való átmenet esetén lehet előnyös. Javasolta, hogy az átálláskor a mindennapi aranyárfolyamot vegyék figyelembe. Döntött arról is, hogy elküldi javaslatait a kereskedelmi- és a pénzügyminisztériumnak.

A tanácskozással egy időben Dunajewski is lépéseket tett az ügy elmozdítása érdekében. 1889. december 13-án szakvéleményt kapott Richard von Liebentől, a bécsi Kereskedelmi- és Iparkamara szakértőjétől, miszerint a modern pénzügypolitikát

³⁵ PAAA, R 8561. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No. 386. Anton von Monts Otto von Bismarcknak. Wien, den 4. Dezember 1889.

³⁶ PAAA, R 8561. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No. 127. Anton von Monts Leo von Capravinak. Wien, den 16. April 1890.

³⁷ LIEBEN, Richard: *Bericht der I. Section betreffend die Frage der Valutaregelung*. Wien, am 11. December 1889.

³⁸ LIEBEN, Richard: *[Referat über die Regelung der Valuta]. Referat des Herrn Kammerrathes Richard Lieben über die Regelung der Valuta. Erstattet an die niederösterreichische Handels- und Gewerbekammer am 17. Juni 1889.*

csak az aranyvalutára alapozhatják.³⁹ Az ezüstveretést be kell szüntetni, és az aranyvalutát törvényileg az osztrák pénz alapjává kell tenni, a Monarchiában forgalomban lévő ezüst egy részét vissza kell tartani, másik részét pedig aranyra kell váltani. Lieben azzal zárta mondandóját, hogy amennyiben a Monarchia a közép-európai gazdasági tér aktív szereplője kíván maradni, és a kereskedelmi igényeinek eleget szeretne tenni, azt csak az aranyalap biztosíthatja.

SZERVEZETI VÁLTOZÁSOK AZ OSZTRÁK PÉNZÜGYMINISZTERIUMBAN

Az 1887. évi vám- és kereskedelmi szerződésben meghatározott valutaankét előkészületei nagy terhet róttak a pénzügyminisztérium munkatársaira. Ezért az ankét szervezésére szükség volt egy szakreferens és segítő kijelölésére. Anton von Niebauer 1890 májusában elmúlt 58 éves, s Dunajewski távollétében ő vitte az ügyeket a minisztériumban. Niebauer jelentésében előadta, hogy dr. Friedrich Ritter von Geiringer-Winterstein báró miniszteri tanácsos alatta szolgált a minisztériumban.⁴⁰ Ismerete az érmeügyet és alapos jártasságot szerzett ezen a területen, például az 1878. évi párizsi érme konferencián a nagykövetség tanácsadója volt. Niebauer hozzátette, hogy Wintersteinnek szüksége van segítőre, s erre a pozícióra dr. Ignaz Gruber von Menningert javasolta. Gruber 1888-ban lépett a központi statisztikai bizottságba, s itt olyan szakmunkákat írt, amelyeket a pénzügyminisztérium valutaankétjének előkészítése során előnnyel tudott hasznosítani, például a *Statistische Beiträge zur Frage der Währung in der österreichisch-ungarischen Monarchie. I. Heft* című kiadványát. Niebauer szerint szaktudását felhasználhatják a minisztériumban. Gruber mint fogalmazógyakornok ekkor került a tárcához. Így Dunajewski „megtalálta” a pénzügyminisztériumban azokat a munkatársakat, akik a valutaszabályozás referensei lettek, mint Winterstein és Gruber.⁴¹

Közben Dunajewski felterjesztésére Niebauer az Osztrák–Magyar Bank kormánybiztosi pozíciójából az uralkodó 1890. július 21-én felmentette. Helyébe Wintersteint nevezte ki, helyette pedig dr. Wilhelm von Kolbensteiner báró lett.⁴²

³⁹ FRITZ, Wolfgang: *Finanzminister Emil Steinbach – Der Sohn des Goldarbeiters*. Wien–Berlin, Lit, 2007. 128. (a továbbiakban FRITZ, 2007.)

⁴⁰ ÖStA, FHKA, FM, Präs. ZI 3638/1890. Ergebnis Antr. Anton von Niebauer. Wien, 16. Juni 1890.

⁴¹ ÖStA, FHKA, FM, Präs. ZI 3852/1890. Präsidial-Currende. Julian von Dunajewski. Wien, am 22. Juli 1890.

⁴² Bankhistorisches Archiv der Oesterreichischen Nationalbank II/02/c. No.: 1842/1890. [3853/F.M.] Julian Dunajewski Alois Mosernek. Wien, am 22. Juli 1890.

DUNAJEWSKI A LEKÖSZÖNÉSE ELŐTT

Dunajewski utolsó levele Wekerle Sándorhoz a valutaankétról 1891. január 23-án kelt.⁴³ 1890. június 20-i levelének záró szakaszára hivatkozott, melyben Láng államtitkár és von Niebauer osztálytanácsos közötti tárgyalások alapján a szükséges statisztikai anyagokat összeállították, az ezzel kapcsolatos kefelevonatot Wekerlének megküldte.⁴⁴ A statisztikai anyagok gyűjteménye nemzetközi betekintést adott más országok érme- és jegybank ügyeibe. Dunajewski összeállította a Monarchia Lajtán túli részével kapcsolatos alapadatokat tartalmazó gyűjteményt. Ezekből kiindulva remélte, hogy Wekerle már intézkedéseket tett a Magyar Koronát érintő országok statisztikai anyaggyűjtéséről. Az általa átküldött és rendelkezésre álló kefelevonatom egy provizórikusan rendezett és számozott gyűjtemény. A dokumentumot a Magyar Korona országait illető adatokkal vizsgálatnak vetheti alá és adott esetben azokat kiegészítheti. Kérte, hogy Wekerle az általa kiegészített dokumentumot küldje vissza Bécsbe. Zárásképpen Dunajewski megjegyezte, hogy a *Denkschrift über das Papiergeldwesen der österreichisch-ungarischen Monarchie* című emlékirat összeállítása hamarosan befejeződik.⁴⁵

A Dunajewski fölé gyülekező viharfelhők egyre vastagabbak lettek, mivel miniszteri működése mellett képviselő is volt a birodalmi tanácsban, ahol sok éves munkájával számos ellenlábast sikerült szereznie. Taaffe egyre nehezebben tudta kordában tartani a Dunajewski felé áramló indulatokat, így 1890 és 1891 fordulójára gondoskodnia kellett az utódlásról. Egyik legnagyobb tévedése és végzetes szavai a következők voltak: „A németek nélkül és a németekkel szemben nem lehet Ausztriában kormányozni.”⁴⁶

⁴³ MNL, OL, K 255. 343. csomó. 8. tétel. [1037/P.M. számú előadóívben van elhelyezve, azonban ez a levél nem ehhez a számhoz tartozik.] Julian von Dunajewski Wekerle Sándornak. Wien, 23. Jänner 1891. [Magánlevélként.]

⁴⁴ Ez a későbbi *Statistische Tabellen zur Währung-Frage der Österreichisch-Ungarischen Monarchie*. Wien, K. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1892. 1–446. Európa, valamint az észak és dél-amerikai kontinens államainak pénz- és bankrendszerét táblázatosan tekinti át.

⁴⁵ *Denkschrift über das Papiergeldwesen der Österreichische-ungarischen Monarchie. Verfasst im k. k. Finanz-Ministerium*. Wien, Aus der kaiserlichen königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1892. 1–52.

⁴⁶ Justus Austriacus: Zum 60. Geburtstag Seiner Excellenz des Herrn k. k. Ministerpräsidenten Graf Eduard Taaffe, 24. Februar 1833, *Blätter der Erinnerung für die Völker Oesterreichs*. Wien, Druck und Commission-Verlag von Josef Schwarzinger, IX., Prechtlgasse 1., [1893]. 12–13.

AZ ÚJ OSZTRÁK PÉNZÜGYMINISZTER, EMIL STEINBACH

Wekerlének nagy szerencséje volt, mert a birodalom másik szegmensében is kialakult a hajlandóság a valutaszabályozásra. A kezdetekben nem volt ez így. Ausztriában a valutareform előkészítésének idején a pénzügyminiszterek szemléletében nem figyelhető meg olyan folytonosság és egységesség, mint Magyarországon. Dunajewski 1880-tól töltötte be tárcáját, és a képviselőházi folytonos kirohanásai miatt a Taaffe-kabinet 1891 januárjában komoly belpolitikai válságba került. Dunajewski lengyel származása miatt gyakran elfogult volt honfitársaival és a csehekkel szemben. Ezért konfliktusba keveredett a német balpárttal, kiknek támadásait sokszor gúnyos megjegyzésekkel verte vissza. Végso soron a cseh párt megerősödése és a németbarát párt visszaszorulása miatt Taaffe kénytelen volt menesztetni Dunajewskit, akinek a bukásáról már korábban keringtek hírek az osztrák és a magyar sajtóban is. A *Budapesti Hírlap* arról tudósított, hogy Dunajewski megbukott, de nem szeretné az uralkodó, ha kedvelt pénzügyminisztere a sok éves szolgálat után csúfosan megbukna.⁴⁷ Ezért a kulisszák mögött úgy döntöttek, hogy a miniszter beadja a lemondását, azt azonban az uralkodó nem fogadja el. Viszont Dunajewski rigorózan ki fog állni az álláspontja mellett, így az uralkodó kénytelen lesz állásából felmenteni. Voltak találgatások az új pénzügyminiszter személyét illetően, azonban a *Budapesti Hírlap* bizonyossággal állította, hogy nem Emil Steinbach neve merült fel. 1891. február 2-án az uralkodó Dunajewskit egészségi állapotára való tekintettel nyugállományba helyezte.⁴⁸ Taaffe miniszterelnök javaslatára Emil Steinbachot nevezte ki pénzügyminiszterré.⁴⁹

Emil Steinbach Bécsben látta meg a napvilágot 1846. június 11-én.⁵⁰ Családjával szerény körülmények között élt. Édesapja bécsi aranyműves volt, aki Aradról elvándorolt zsidó családból származott.⁵¹ Emil tanulmányait a Szent Anna császári és királyi iskolában végezte Bécsben 1852 és 1856 között. 1856-tól 1861-ig felső reális-kolába járt, de szembetegsége miatt el kellett hagynia ezt az intézményt. 1863. július 22-én szerezte meg az érettségit mint magántanuló az akadémiai gimnáziumban. Ekkor még csak 17 éves volt, de kitűnő eredménnyel végzett. Még abban az eszten-

⁴⁷ *Budapesti Hírlap*, 1891. január 29. 5.

⁴⁸ SCHENK, 1934. 95.

⁴⁹ FRITZ, 2007. 102.

⁵⁰ FRITZ, 2007. 6.

⁵¹ KEIL, Martha: „Talent und Selbstgefälligkeit des ungarischen Juden”. Jüdische Werte und anti-jüdische Vorurteile – Überlegungen zu Emil Steinbach. In: FRITZ, Wolfgang (Hg.) *Glanz und Elend der altösterreichischen Bürokratie. Emil Steinbach in seiner Zeit*. Austria: Forschung und Wissenschaft Soziologie. Band 6. Wien–Berlin, Lit, 2008. 23. Kálnoky egyébként Steinbachot mindig a Király utcai zsidóként emlegette, annak ellenére, hogy apja megkeresztelkedett. In: PLENER, 1921. 449.

dőben beiratkozott a Bécsi Egyetem Állam- és Jogtudományi karára.⁵² Életrajzírója, Wolfgang Fritz szerint ezt 1863. október 31-én tette meg.⁵³ Az egyetemre való beiratkozás dokumentumaiból megtudhatjuk, hogy Steinbach 17 évesen kezdte az egyetemet, és a Neubauban a Stiftgasse 5. szám alatt lakott.⁵⁴ Felsőfokú tanulmányai alatt rendkívüli memóriájával hívta fel magára a figyelmet és nagy hatást gyakorolt tanáraitra. Az egyetemet 1863 és 1867 között végezte és ez idő alatt minden félévben teljesítette a tantárgyait.⁵⁵ Steinbach 1867. november 29-én szigorlatozott politikatudományból és a polgári bírósági eljárásjogból, ahol „valde bene” minősítést kapott. A bizottság egyhangú taponnyal nyilvánította ki elismerését.⁵⁶ A következő szigorlatát 1868. március 19-én tette le természetjogból és büntetőjogból.⁵⁷ A harmadik szigorlatát 1868. július 2-án, végül az utolsót 1868. november 13-án is sikerrel teljesítette. Tanulmányai befejezésekképpen megvédte dolgozatát a Bécsi Egyetem bizottsága előtt 1869. július 23-án, s így szerezte meg a jogi doktori fokozatot.

1867-től ügyvédi gyakorlatba kezdett, aztán 1874-ben sikeres ügyvédi vizsgát tett. Mélyen vallásos volt, és sohasem nősült meg. Nagyon szorgalmas, mondhatni fáradhatatlan hivatalnok, írja róla életrajzírója, Fritz. A szülei halálát követően visszavonultan, zárkózottan élt, szorosabb kapcsolatot öccsével, Roberttel ápolt. 1873. szeptember 24-én a Bécsi Kereskedelmi Akadémia docensévé nevezték ki, ahol később professzor is lett. Emellett 1874. december 4-én az igazságügyi minisztérium szolgálatába lépett mint hivatalnok. Steinbach hivatalba lépésétől kezdve nagy gondot fordított a szociálpolitikai törvényjavaslatok betervezésére. Szorgalma és tehetsége révén fokozatosan emelkedett a minisztériumi ranglétrán. Szakértelme folytán mindkét Ház bizottságaiba gyakran meghívást kapott. A felsőoktatás és a politika egyszerre volt jelen az életében. Az Igazságügyi Minisztériumban nagy horderejű törvényeket sikerült megalkotnia a baleset- és megbízósításról, a posta-takarékpénztárról, a munkavállalók védelméről, a kereskedelemről és a vasútvonalak államosításá-

⁵² UAW, Catalog der an der juristischen Facultät Studirenden im Winter Semester des Studium Jahres 1863/1864. Mikrofilm Zahl: 979.

⁵³ Erre vonatkozólag nem találtam adatot a Bécsi Egyetemi Levéltárban. Ezt lásd mégis: FRITZ, 2007. 10.

⁵⁴ UAW, Catalog der an der juristischen Facultät Studirenden im Winter Semester des Studium Jahres 1863/1864. Mikrofilm Zahl: 979.

⁵⁵ Uo. Zahl: 979.; Catalog der an der juristischen Facultät Studirenden im Winter Semester des Studium Jahres 1864/1865. Mikrofilm Zahl: 980.; Catalog der an der juristischen Facultät Studirenden im Winter Semester des Studium Jahres 1865/1866. Mikrofilm Zahl: 981.; Catalog der an der juristischen Facultät Studirenden im Winter Semester des Studium Jahres 1866/1867. Mikrofilm Zahl: 1192.; Catalog der an der juristischen Facultät Studirenden im Sommer Semester des Studium Jahres 1866/1867. Mikrofilm Zahl: 1193.

⁵⁶ Uo., Juristische Rigorosenprotokolle (1865–1873), Signatur 12.9, Nr. 93.

⁵⁷ Uo.

sáról. Munkája során Alois Pražák igazságügyi miniszter (1881–1888) nagy segítségre talált Steinbach személyében. Taaffe is felkérte Steinbachot tanácsadónak, így részt vett szociális törvényjavaslatok előkészítésében. A kisvállalkozók védelmével kapcsolatos törvény, illetve egyéb szociális törvények megalkotásában is részt vállalt, amelyek megtiltották a gyermekmunkát, valamint az éjszakai munkát a nők számára. Steinbach már ezekkel az intézkedésekkel is beírta volna magát hazája történetébe, hiszen ezzel Ausztria felsorakozott Anglia és Svájc mellé a munkásvédelem terén.

Taaffe osztályfőnökké nevezte ki az igazságügyi minisztériumban 1890. március 12-én.⁵⁸ Remek kapcsolata alakult ki az 1888-ban hivatalba lépő igazságügyi miniszterrel, Friedrich von Schönbornnal. Steinbach 1891. februári miniszteri kinevezése után folytatta a Dunajewski által megkezdett tárgyalásokat a magyar partnerrel, Wekerle Sándorral az osztrák értékű ezüstforint aranykoronával való felváltásáról. Steinbach nevéhez fűződik az új, progresszív jövedelemadó bevezetése. 1892-ben ugyanis nagyszabású gazdasági és adóreformot hajtott végre, illetve megteremtette az államháztartás egyensúlyát, majd a stabil aranyalapú valutát, és a koronát tette meg új fizetőeszközzé. 1893. november 11-én Steinbach és az egész Taaffe-kabinet lemondott, mivel megbukott az általános választójog vitájában.⁵⁹

STEINBACH KINEVEZÉSE

Az uralkodó 1891. januárjában a birodalmi tanács felosztatásán gondolkodott, azonban Dunajewski ezt ellenezte. A kormányon belül több konfliktus is kiéleződött, az egyiket Dunajewski okozta azzal, hogy a korábbi politikai metódust kívánta folytatni.⁶⁰ Ferenc József 1891. január 23-án kelt császári pátensével január 25-i hatállyal feloszlatta a birodalmi tanácsot és új választásokat írt ki. Dunajewski a kormányzópárt soraiból megtépázta, így Olivier Marquis de Bacquehem kereskedelemügyi miniszter, Taaffe, Kálnoky és nem utolsósorban az uralkodó szakított vele.⁶¹ 1891. január 22-én Dunajewski az uralkodónál egészségi állapotára hivatkozva kérte a tisztségéből való felmentését.⁶² Közben a színpadok mögött keresték az utódját. Steinbachot még osztályfőnöki tisztségében felkereste minisztere, Schönborn és úgymond egy titkot árult el neki. Németország és Oroszország konfliktusba keveredett, amely

⁵⁸ FRITZ, 2007. 91.

⁵⁹ FRITZ, 2007. 208.

⁶⁰ BECK, Georg: *Die Persönlichkeit des Grafen Eduard Taaffe*. Wien, Universtiät Dissertation, 1948. 205.

⁶¹ PLENER, 1921. 448.

⁶² SCHENK, 1934. 95.

háborús veszélyt eredményezett. A Monarchiának nem volt elég anyagi fedezete, nevezetesen aranykészlete, melynek segítségével egy esetleges háborúval járó költségek terheit viselni tudná. Az uralkodó feltűnés nélküli aranybeszerzést sürgetett, viszont Dunajewskit egyáltalán nem tartotta alkalmasnak a feladat teljesítésére, és már nem bízott benne.⁶³ Az uralkodó titokban – Taaffe megkerülésével – magához rendelte Schönbornt, hogy egy alkalmas jelöltet ajánljon a pénzügyi tárca élére. Schönborn a kellemetlen misszióra a legmegbízhatóbb és legtehetségesebb férfit ajánlotta Steinbach személyében. Az uralkodó Schönborn társaságában titkos audiencián fogadta őt. Steinbach feltételként szabta Schönbornnak, hogy Taaffe is adja beleegyezését kinevezéséhez.⁶⁴ Steinbach egyébként kézzel-lábbal ellenezte, hogy a pénzügyi irányítást átvegye, de elment az audienciára. A találkozót követő napon, 1891. január 23-án reggel 5 órakor fiákert fogadott, és a Práterbe hajtatott,⁶⁵ ahol azon gondolkozott, hogy az aranyvaluta keresztülvitelét vajon mennyire sikeresen tudja majd képviselni. Három napon keresztül ingázott a Práter és a dolgozószobája között, miközben a valutakérdés elméleti szakembereinek munkáit olvasta. A harmadik napon a megoldások embere lett, és az aranyvaluta hívévé vált. Néhány nappal később újabb audiencián fogadta Schönbornnal egyetemben az uralkodó, majd Taaffehoz is ellátogatott. Február 2-án Dunajewski hivatalosan visszalépett, amit az uralkodó elfogadott. Munkája elismeréséért az uralkodó a Szent István Rend nagykeresztjét adományozta neki, illetve élete végéig főrendiházi tagnak nevezte ki.⁶⁶ Dunajewski számára évi 10 000 forintos nyugdíjat állapítottak meg.

Ferenc József még aznap kinevezte újdonsült pénzügyminiszterét dr. Emil Steinbach személyében.⁶⁷ Thallóczy Lajos naplójában a következőt jegyezte le: „1891. február 6-án osztrák kabinetválság, Dunajewski a felosztatás ellen volt. Beamter minisztérium jön. Steinbach zsidósága az antiszemitáknak kedvez”.⁶⁸ Thallóczynak annyiban igaza volt „Beamter ügyben”, hogy Steinbach miniszterre avanzsálása előtt az igazságügyi minisztériumban dolgozott és remek hivatalnok hírében állt.⁶⁹

⁶³ KÖNIG, Wilhelm: Skizzen zu einem Charakterbild Emil Steinbachs. In: *Jahrbuch der Österreichischen Leo-Gesellschaft*. (Hg.) KATANN, Oskar. Wien, Herder & Co., 1931. 217. (a továbbiakban KÖNIG, 1931.)

⁶⁴ SVAROVSKY, Eduard: *Emil Steinbach, sein Leben und Werk*. Wien, Universtiät Dissertation, 1963. 113.

⁶⁵ KÖNIG, 1931. 218.

⁶⁶ Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv (a továbbiakban ÖStA, HHStA), Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge KZ 505/1891.

⁶⁷ ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei Vorträge, KZ 506/1891.

⁶⁸ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Quart Hung 2459. 1. 1887–1900. Thallóczy Lajos Napló. 265.

⁶⁹ PLENER, 1921. 449.

Steinbach kinevezése után két nappal Reuss német nagykövet tájékoztatta minderről Caprivi kancellárt.⁷⁰ Jelentésében beszámolt Dunajewski menesztésének okairól, valamint arról, hogy személy szerint meglepte, hogy Schönborn gróf Steinbachot ajánlotta a pénzügyi tárca élére. Reuss kiemelte, hogy Steinbach nem tartozik semelyik párthoz, de meggyőződését tekintve liberális. Ez szemben áll azonban azzal a porosz diplomáciai jelentéssel, amely négy és fél évvel később a Kielmansegg-kabinet utáni Kasimir von Badeni gróf vezette kabinet megalakulásáról tudósított. Karl Max von Lichnowsky⁷¹ nagykövetségi tanácsos ugyanis Hohenlohe-Schillingsfürst kancellárnak írt jelentésében Leon von Biliński kormányba választásához szép reményeket fűzött, annak ellenére, hogy a kormányban túl sok volt szerinte a lengyel. Lichnowsky véleménye finoman szólva is lesújtó volt a korábbi pénzügyminiszterekről, ugyanis szerinte Dunajewski egy lengyel klerikális feudális, Steinbach pedig klerikális szocialista, így Biliński csak jobb lehet náluk.⁷² „A (közös) külügyminisztériumon kívül a miniszterelnökség, a belügyminisztérium és a pénzügyminisztérium a galíciaiak kezében van. Biliński úr egy német műveltségű hivatalnok, aki a szövetség értelmében folytonosan együttműködött a „baloldallal”. Mindenesetre sokkal jobb, mint a klerikális feudális Dunajewski, vagy a klerikális szocialista Steinbach.”⁷³

Az aranyalapú pénzrendszer bevezetése többek között azért is volt szükséges a Monarchia számára, mivel a Német Birodalommal kötendő vám- és kereskedelmi szerződés felújítása a küszöbön állt, és a tárgyalások 1890. december 2-án indultak meg.⁷⁴ A Monarchia a közép-európai gazdasági tér aktív szereplője kívánt maradni, sőt bevételeinek növelése érdekében a vámtételeit is átalakította.⁷⁵ Így nem véletlen, hogy a Monarchia új pénzrendszerének a kialakítása során a két birodalom közötti könnyebb monetáris elszámolhatóság végett a márkarendszer adaptációja is felmerült. 1891 februárjára egyébként a vám- és kereskedelmi tárgyalások megfeneklettek és nagy esélye volt annak, hogy a felek nem tudnak megállapodni. Kálnoky ekkor biztosította a német kormányt arról, hogy a tárgyalásokat befejezik, mivel

⁷⁰ PAAA, R 8782. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No. 34. Heinrich VII. Prinz Reuss Leo von Caprivinak. Wien, den 4. Februar 1891.

⁷¹ *Biographisches Handbuch* 2008. 71–73.

⁷² PAAA R 8782. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien, No. 228. Karl von Lichnowsky Fürst Chlodwig zu Hohenlohe-Schillingsfürstnek, Wien, den 21. September 1895.

⁷³ U. a.

⁷⁴ WEITOWITZ, Rolf: *Deutsche Politik und Handelspolitik unter Reichskanzler Leo von Caprivi 1890–1894*. Düsseldorf, Droste, 1978. 65.

⁷⁵ HEMETSBERGER-KOLLER, Hildegard: Emil Steinbach und die Valutareform. In: FRITZ, Wolfgang (Hg.) *Glanz und Elend der altösterreichischen Bürokratie. Emil Steinbach in seiner Zeit*. Austria: Forschung und Wissenschaft Soziologie. Band 6. Wien–Berlin, Lit, 2008. 66.

ellene volt egy silányabb érvényű szerződésnek.⁷⁶ Kálnoky belpolitikai nehézségekre, az osztrák parlamenti választásokra, valamint Julian von Dunajewski osztrák pénzügyminiszter menesztésére hivatkozott. Dunajewski ismert volt németellenes kirohanásairól, így eltávolítása az osztrák kormányból a tárgyalások szempontjából előnyössé vált.⁷⁷

1891. február 7-én az osztrák pénzügyminisztériumban elbúcsúztatták Dunajewskit, majd a tisztviselői kar és Erich Kielmansegg gróf helytartó jelenlétében Steinbachot beiktatták a hivatalába.⁷⁸ Dunajewski mondott beszédet, amelyben megköszönte a hivatalnokok támogatását és közreműködésüket. Steinbach új pénzügyminiszterként kijelentette, hogy ne várjanak tőle programot, mert ő hivatalát császári hivatalnokként fogja betölteni. Fő feladatának tekinti a deficit nélküli költségvetés megtartását. Steinbach kinevezésén legjobban Anton von Niebauer volt meglepődve, ugyanis nem tudta elképzelni, hogy főnökét az ő hozzájárulása nélkül nevezzék ki.⁷⁹ Niebauer egyébként hamar Steinbach híve lett, csakúgy, mint Ignaz Gruber, August Engel és Alexander Spitzmüller. Wekerle az új osztrák kollégájában első osztályú szakemberre és igazi partnerre talált a valutareform kivitelezésében, amely folyamatot egészen 1893 novemberéig közösen kivitelezhették.⁸⁰

A VALUTASZABÁLYOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FOLYTATÁSA

Az új pénzügyminiszter azonban nem sok tapasztalattal rendelkezett a valutapolitika terén. Eleinte nem is volt pontosan tisztában a valutarendezés szükségességének hátterével. Kinevezését követően meg kellett ismernie a pénzügyminisztérium ügyeit, azok közül is a legfontosabbat, a valutaszabályozást. Amit Dunajewski elmulasztott, Steinbachnak kellett véghezvinnie. Beiktatását követően tartották az 1891. február 27. és március 21. közötti osztrák választásokat.

Adolph von Hansemann, a berlini Disconto-Gesellschaft igazgatója az új pénzügyminisztert levélben kereste fel. Egy tervezetet mellékel, amelyben tizenegy pontban foglalta össze a Monarchia valutaszabályozásának általa javasolt mene-

⁷⁶ SUTER, ERNST: *Die handelspolitische Kooperation des Deutschen Reiches und der Donaumonarchie 1890–94*. Marburg, 1930. 31.

⁷⁷ PAAA, R 8782. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. No.: 35. Heinrich VII. Prinz Reuss Leo von Caprivinek. Wien, den 5. Februar 1891.

⁷⁸ *Budapesti Hírlap*, 1891. február 7. 4.

⁷⁹ KÖNIG, 1931. 218.

⁸⁰ GEYR, Géza Andreas von: *Sándor Wekerle 1848–1921. Die politische Biographie eines ungarischen Staatsmannes der Donaumonarchie*. München, Oldenbourg, 1993. 110.

tét.⁸¹ Egyértelműen állást foglalt abban, hogy a Monarchia papír- és ezüstvalutájának gyengesége okot szolgáltat a stabil aranyvalutára való áttérésre. Javasolta, hogy az államjegyeket vonják ki a forgalomból. Nem terhelhették meg a helyreállított államháztartást, így az osztrákoknak és a magyaroknak is 5%-os bankjegyjárdékot javasolt, amelynek kamataiból aranyat szerezhetnek be. Továbbá a papírpénz és az ezüst terhére 4%-os aranyjárdékot irányzott elő.

Steinbach két és fél hónappal a kinevezése után, 1891. április 16-án fordult először levélben magyar kollégájához a reformmal, pontosabban a valutaankéttal kapcsolatban.⁸² Üzenetében a Dunajewski 1891. január 23-án kelt levelének záró bekezdésére hivatkozva írt Wekerlének. Továbbá megküldte a *Denkschrift über das Papiergeldwesen der österreichisch-ungarischen Monarchie* című emlékirat kefélenyomatát és Wekerle véleményét kérte az addig megküldött összesen három emlékiratról. Ezzel a kötettel lényegében megszülettek az osztrák valutaankét úgynevezett „*irományai*”, amelyeket a Bécsben tartandó ankét résztvevőinek szántak előzetes tanulmányozás céljából.

Wekerle 1891. április 21-én írt válaszában megköszönte Steinbachnak a három kötetet, és célravezetőbbnek tartotta, ha küldötteik útján szóban újra egyeztetnek.⁸³ Wekerle új kollégáját tudósította a Dunajewski által megküldött statisztikai anyagról is. Ugyanis Dunajewski kérésének megfelelően a magyar minisztériumban kiegészítették azt a Magyar Korona országaira vonatkozó adatokkal.

A találkozóra a következő napokban került sor, ugyanis Wekerle Bécsben járt. Reuss nagykövetnek kormánykörökből származó értesülései szerint mindkét pénzügyminiszter a valutaszabályozás elkötelezett hívévé vált, ugyanakkor a reform csak előkészítés alatt állt.⁸⁴ Reuss szerint Steinbachnak még időre volt szüksége, mivel az ügyel még nem foglalkozott kimerítően. A pénzügyi körök is meg voltak győződve arról, hogy a valutarendezés folyamata 1891-ben nem indul meg. Jelentése végén Reuss sokatmondóan nyilatkozott: „Az ügyet továbbra is szem előtt tartom, és nem mulasztom el alázatos jelentésemben a dolog menetét ismertetni, amelyet nagyon titkosan kezelnek, hogy egy káros spekulációt megelőzzenek”.⁸⁵

⁸¹ Adolph von Hansemann a K. u. K. Oesterreichisch-Ungarische Finanzministeriumnak. Berlin, den 5. April 1891. Közli: MÜNCH, Hermann: *Adolph von Hansemann*. München–Berlin, Drei Masken, 1932. 482.

⁸² MNL, OL, K 255. 343. csomó. 8. tétel. 1037/P.M. [1841] Emil Steinbach Wekerle Sándornak. Wien, am 16. April 1891.

⁸³ ÖStA, FHKA, FM, Präs. ZI 1986/1891. [No.: 1037/P.M.] Wekerle Sándor Emil Steinbachnak. Budapest, den 21. April 1891.

⁸⁴ Bundesarchiv, Berlin, R 901/21554. Valutaregulierung in Österreich–Ungarn. Kaiserlich Deutsche Botschaft in Wien. Heinrich VII. Prinz Reuss Leo von Caprivinek. Wien, den 29. April 1891.

⁸⁵ Uo.

Wekerle hivatalos levelére Steinbach 1891 májusának végén vagy júniusának elején válaszolhatott, ennek csak fogalmazványa maradt fenn. Eszerint a Wekerle által 1891. január 9-én a minisztertanács elé terjesztett 127 oldalas tervezetre, a *Valuta rendezése* című elaborátumra reflektált. A fogalmazványt természetesen Anton von Niebauer készítette.⁸⁶

Az Osztrák–Magyar Bank élére 1892 márciusában kinevezett első magyar származású kormányzó, Kautz Gyula is elismerően nyilatkozott a Steinbach–Wekerle párosnak a valutapolitika terén elért eredményeiről. Kautz hagyatékából egyértelműen kiderül, hogy a két politikus közös hivatali ideje alatt a valutarendezés könnyebben és biztosabban haladt, mint azt követően.⁸⁷

Monts – mint már budapesti főkonzul – arról tájékoztatta Caprivi kancellárt, hogy az osztrák pénzügyminiszteri csere a magyar pénzügyminisztériumnak új impulzust adott a valutaszabályozáshoz és az aranybeszerzéshez.⁸⁸ Monst arra is felhívta a figyelmet, hogy Steinbach kinevezésével Wekerle pozíciója megerősödött.

A KÉT PÉNZÜGYMINISZTER POZÍCIÓJÁNAK FELERŐSÖDÉSE, A TITKOS TANÁCSOSSÁ AVANZSÁLÁS

Az uralkodót mindig is körülvették a hozzá közel álló személyek, hercegek, tanácsosok. Korábban működött egy tanács az uralkodó mellett, amely javaslatokkal, útmutatásokkal látta el, de ennek a testületnek a jelentősége az idők folyamán egyre csökkent. Végül a tanácsosi rang címmé, formális méltósággá változott. Ennek ellenére az uralkodó audiencián fogadhatta a valóságos belső titkos tanácsost vagy belső titkos tanácsost. E tisztséget főleg miniszterek, vagy hosszabb ideig szolgáló államtitkárok kapták meg. Ha az uralkodónak szüksége volt az érintett tanácsos észrevételeire, javaslataira, akkor magához rendelte és audiencián fogadta. A császári és királyi audienciák alkalmával a Habsburg családnál a spanyol etikett szigorú szabályait kellett betartani. A polgári személyek kizárólag frakkban, fekete mellényben

⁸⁶ ÖStA, FHKA, FM, Präs. ZI ad 1986/1891. Einige Bemerkungen zu dem ungarischen Exposé über die Regelung der Valuta. [Tervezetként az előadói felvezetve, Anton von Niebauer aláírásával.] Wien, am 25. Mai 1891.

⁸⁷ Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és Kézirattára, Kautz Gyula hagyatéka, Ms. 1201–1206. Bank és valutarendéssel kapcsolatos jegyzetek [arany, ezüst, valuta, agio, kamatláb stb.], lapkivágat, 1890–1900. Ms 1201/1. Valutarendezés és Bankunk (elvek) (Teoretikusokkal és általánosokkal).

⁸⁸ PAAA, R 8939. Kaiserlich Deutsches Generalkonsulat für Ungarn. No. 9. Anton von Monts Leo von Caprivinek. Budapest, den 28. Februar 1891.

és nyakkendőben léphettek az uralkodó elé, amennyiben a császár sürgősen hívatott valakit, külön jelezte, hogy ezek a formalitások kivételesen elhagyhatók.

Steinbachot 1891. február eleji kinevezését követően viszonylag hamar, 1891. július 22-én titkos tanácsossá terjesztette fel Taaffe miniszterelnök.⁸⁹ Az előterjesztésbe ezt a szöveget foglalták bele: „Kegyelmes Urunk nevezett Dr. Emil Steinbach pénzügyminiszternek a titkos tanácsosi méltóságot adómentesen legkegyelmesebben adományozza. Folyó év február 2-án kelt legfelső kézírata alapján kinevezett Dr. Steinbach már közel 6 hónapja tölti be állását és minden feléje támasztott kívánalomnak valóban kiválóan megfelelt, sőt azon kívül a parlamenti életben is teljesen bevált, amit nemcsak a kormánybizottságokban való ügyes képvisellete bizonyít, hanem s a képviselőház plenáris ülésein a költségvetési vita tárgyalása alkalmából elért sikerei is. Erre tekintettel terjeszti elő Taaffe gróf a fenti alázatos indítványát.”⁹⁰

Ezzel szemben Wekerle már 1887 februárjától államtitkárként, 1889 áprilisától pedig pénzügyminiszterként szolgálta a koronát, titkos tanácsosi titulusa mégsem volt. 1891 augusztusának közepén, amikor Szapáry Gyula gróf miniszterelnök Bad Ischlben Ferenc Józseffel egyeztetett a hadügyi költségekről, amelyek a valutaszabályozásra elkülönített összeget is felemésztették, ezt is megvitatta. „Felhasználtam ott lételemet arra, hogy felkérjem Ő felségét engedje meg, hogy téged és Szilágyit belső titkos tanácsosságra terjesszelek fel, mit Ő Felsége a legnagyobb készséggel concedált, minek folytán a felterjesztést legközelebb megteszem” – tudósította Wekerlét.⁹¹ Szapáry még hosszabb ideig Bécsben maradt, így felterjesztését Szilágyi Dezső és Wekerle Sándor belső titkos tanácsossá történő kinevezése tárgyában csak 1891. augusztus 30-án tette meg, amit az uralkodó 1891. szeptember 2-án hagyott jóvá.⁹² A két pénzügyminiszter egyidejűleg viselte ezt a tisztséget.

⁸⁹ ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge, KZ 3086/1892.

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Wekerle Sándor hagyatéka. Dr. Patay Géza tulajdona. Szapáry Gyula Wekerle Sándornak. Taksony, 1891. augusztus 24.

⁹² ÖStA, HHStA, Kabinettsarchiv, Kabinettskanzlei, Vorträge, KZ 3689/1892.

ÖSSZEGZÉS

Míg korábban a valutareform kezdeményezésében a szakirodalom egyoldalúan kiemelte Wekerle szerepét, a forrásokból egyértelművé vált, hogy az osztrák fél legalább annyira aktív szerepet töltött be ebben, mint ő. A kutatási eredmények alapján az a következtetés vonható le, hogy a reform beindításában az osztrák minisztérium tisztikarának is meglehetősen fontos szerep jutott. Az egyik háttérember Anton von Niebauer volt, akinek a személyét fontosnak tartjuk kiemelni. Dunajewskivel ellentétben Niebauer látta a problémák gyökerét, és az aranyvaluta bevezetésében ismerte fel a megoldást. Niebauer volt az a személy, aki a háttérben vitte az ügyeket és megszervezte a tárgyalások menetét.

Niebauer 1890 nyaráig koordinálta a valutareform ügyét, akkor Dunajewski új referenst talált erre a feladatra Friedrich von Winterstein báró személyében. Winterstein helyettese Ignaz von Gruber lett, aki szintén alkalmas volt a valutaszabályozást érintő feladatok megoldására. A források hitelt érdemlően bizonyítják, hogy Dunajewski motiválatlan volt a valutaszabályozás műveletének keresztülvitelében. Nem állt érdekében a valutarendezés, sokkal inkább foglalkoztatta a Monarchia föderalista problematikája. A Lengyel Klub vezetőjeként arra törekedett, hogy az osztrák érdekekkel szemben a nemzetiségek markánsabb szerephez jussanak. Dunajewski sokkal erősebb személyiség volt, mint Wekerle. Nem tudtak mit kezdeni egymással. Dunajewski idős volt és konok, Wekerle jóval fiatalabb és égett a vágytól, hogy bizonyítson.

Dunajewski az adópolitika tekintetében látványos eredményeket ért el. A személyét érő kritikák azonban 1890-re állandósultak, a német balpárttal kiélezett konfliktusa egyre több energiát vont el miniszteri tevékenységétől. Fontos momentum volt, hogy az uralkodó is eredményeket várt pénzügyminiszterétől az aranyvalutára való áttérés terén. Nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, kirohanásait már minisztertársai is megelégtették, ezért jobbnak látták pozíciójából való elmozdítását. Schönborn gróf, a Taaffe-kabinet igazságügyi minisztere ajánlotta Ferenc József figyelmébe a szorgalmas Emil Steinbach osztályfőnököt. Az osztrák kormánynak olyan személyre volt szüksége, aki nem politizált, nem konfrontálódott, csak úgymond végezte a dolgát, és végrehajtotta az uralkodó kívánságát. Figyelmét nem kötötték le más események, hanem a célra, a Monarchia aranyalapra való áttérésére összpontosított.

Steinbach 1891 januárjának végén több alkalommal jelent meg a császár előtt audiencián. Végül az uralkodóhoz való lojalitásnak köszönhetően vállalta a pozíciót. Ezáltal a magyar pénzügyminiszter személye az 1891. februári osztrák pénzügyminiszteri csere után erősebbé vált. Az uralkodó tudta, hogy Dunajewskire nem számíthat az aranypénzrendszer megvalósításában.

Steinbach ízig-vérig bürokrata volt. Ez a levéltári iratokon is tükröződik, hiszen a fogalmazványokat is átnézte, kézjeggyével látta el azokat. Ez azt is jelenti, hogy mindenről tudni kívánt, ami a hivatalban történt. Dunajewskiről ezt nem lehetett elmondani. Steinbach pénzügypolitikába kapcsolódásával Wekerle szaktudása, gyakorlati tapasztalatai felértékelődtek. Mindamellet ez a váltás átmeneti megtorpanást is jelentett az ügyek menetében, hiszen Steinbach számára időre volt szükség, hogy a minisztérium ügyköreit átlássa, és a valutaszabályozással kapcsolatosan tájékozódjon.